

Penitenzieria Apostolica, Penitenza e Penitenzieria tra umanesimo e rinascimento. Dottrine e prassi dal Trecento agli inizi dell'eta Moderna (1300–1517), a cura di Antonio Manfredi, Roberto Rusconi, Manlio Sodi, presentazione di S. Em.za il Card. Mauro Piacenza, Città del Vaticano 2014, ss. 301

DOI: <http://dx.doi.org/10.15633/acan.1831>

Nie negując naturalnego rozeznawania osobowego zła i innych przejawów indywidualnej destrukcji, które są naganne moralnie w życiu człowieka, chrześcijaństwo stawia kategorię grzechu, a więc odniesienia nie tylko do człowieka czy różnych społeczności, ale także do Boga, i w Jego świetle do całej doświadczanej rzeczywistości. W tej perspektywie podejmowana jest kwestia pokuty, pojętej nadto jako sakrament pokuty i pojednania, ustanowiony w Nowym Przymierzu przez Jezusa Chrystusa. Jest to niezwykła rzeczywistość obdarowania człowieka miłosierdziem i łaską.

Problematykę pokuty i pojednania podejmuje prezentowany zbiór, który ukazał się jako 75 tom w serii Monumenta Studia Instrumenta Liturgica redagowanej przez Manlia Sodiego i zmarłego niedawno Achille Marię Triaccę. Materiał ten publikowany jest jako kolejny tom dokumentacji zawierającej akta sympozjum zorganizowanego przez Penitencjarię Apostolską, a traktującego o sakramencie pokuty i pojednania oraz starożytnym trybunale kościelnym.

Zbiór otwiera prezentacja kard. Mauro Piacenzy, aktualnego penitencjarza większego (s. 5–9). Następnie zamieszczono przedłożenie przedstawione przez ks. prał. Krzysztofa Nykła, regensa Penitencjarii Apostolskiej (s. 11–16) oraz obszernie wprowadzenie (s. 17–26) trzech redaktorów – profesorów Antonia Manfrediego, Roberta Rusconiego, Manlia Sodiego.

W publikacji o trzyczęściowej strukturze znalazło się dziesięć artykułów. Pierwsza część zatytułowana *Horyzonty teologiczne i dewocyjne* (s. 18) obejmuje trzy referaty. Pierwszy z nich pod tytułem *Kościół i czasy „nowe” między humanizmem i renesansem* wygłosił prof. Gian Carlo Garfagnini (s. 27–64). Natomiast Charles Morerod OP skoncentrował się na temacie: *Pokuta w scholastyce* (s. 65–89). Wreszcie opat Francesco G. B. Trolese OSB zaprezentował relacje *„Devotio moderna” i pokuta* (s. 91–112).

Penitencjaria jako „instytucja” to zdaniem redaktorów drugi blok, z czterema przedłożeniami akt prezentowanego sympozjum. Jako pierwszy prof. Diego Quaglioni ukazał temat: *Pokuta i Penitencjaria w czasie awiniońskim i schizmy*

zachodniej (s. 113–126). Natomiast ks. Alessandro Saraco wskazał na *Spojrzenie z archiwum: „pamięć” Penitencjarii* (s. 127–138). Z kolei Ludwig Schmugge z Montserrat podjął temat: „*Et componat cum datario*”: norma i praktyki (s. 139–150). Ostatni w tym bloku zabrał głos prof. Arnold Esch, omawiając temat: *Embargo przeciw muzułmanom i rzeczywistość handlu śródziemnomorskiego: normy i praktyki* (s. 151–160).

Redaktorzy zbioru wyróżnili trzecią część wraz z trzema referatami, nadając jej tytuł: *Duszpasterstwo pokutne*. Otwiera ten zestaw przedłożenie dr Andreiny Rity na temat: „*Libri de poenitentia*” i podręczniki spowiedników od manuskryptów do druku (s. 161–188). *Praktyka liturgiczna w „Liber sacerdotalis” Alberta Castellaniego (1523)* ukazana została przez prof. Manlia Sodiego (s. 189–257). Jako ostatni zamieszczono tekst prof. Letizia Pellegriniego *Przepowiadanie, pokuta i spowiedź we Włoszech w czternastym wieku* (s. 259–283).

Zbiór zamyka podsumowanie przygotowane przez prof. Antonia Manfrediego (s. 285–288). Na końcu dodano indeks nazwisk (s. 289–297) i spis treści (s. 299–301). Zamieszczono ponadto zestaw publikacji serii Monumenta Liturgica Concilii Tridentini (MLCT), wspomnianej już Monumenta Studia Instrumenta Liturgica (MSIL) oraz Monumenta Liturgica Piana (MLP), wydawanych przez Libreria Editrice Vaticana.

Penitencjaria Apostolska od kilku lat organizuje cenne sympozja naukowe, koncentrujące się wokół zagadnień historycznych, prawnych, teologicznych i pastoralnych odnoszących się do sakramentu pokuty i samego Watykańskiego Trybunału. Zawsze zwracano w nich uwagę na wielość spraw odnoszących się do *foro interno*, a więc serca człowieka (por. s. 5). Warto dodać, że redaktorzy tomu szczególnie akcentują wkład tego sympozjum w pogłębienie zagadnień z trzech płaszczyzn: teologicznej, kurialnej i pastoralnej (por. s. 18).

Sympozjum z 2013 roku było czwartym z kolei i odnosiło się do wyjątkowo znaczącego okresu dla rozwoju i ukształtowania się teorii i praktyki sakramentu pokuty i pojednania. Warto dodać, że poprzednie sympozja podjęły następujące tematy: *La Penitenzieria Apostolica e il sacramento della Penitenza. Percorsi storici, giuridici, teologici e prospettive pastorali* (2009), *La Penitenza tra I e II millennio. Per una comprensione delle origini della Penitenzieria Apostolica* (2010), *La Penitenza tra Gregorio VII e Bonifacio VIII. Teologia – Pastorale – Istituzioni* (2012) (por. s. 17).

Autor wstępu wyraża nadzieję, że prezentowany zbiór będzie pomocą w lepszym zrozumieniu walorów pedagogicznych sakramentu pokuty, który dla chrześcijan wszystkich czasów jest prawdziwą i niezwykłą szkołą miłości i miłosierdzia. Pozwoli

także zachowywać tożsamość chrześcijańskiego życia i uczyć konfrontowania go z prawdą Ewangelii, pamiętając o ciągłym zobowiązaniu do nawrócenia (por. s. 9).

W ten obraz refleksji wokół sakramentu pokuty i pojednania wpisuje się Penitencjaria Apostolska. Jej miejsce jest tutaj szczególne, bo dotyka serca człowieka wiary, a więc wyjątkowego miejsca spotkania z Bogiem i ludźmi. Co więcej, dokonuje się to na forum Kościoła. Jednak ciągle trzeba pamiętać, że chodzi tutaj o trybunał kościelny, z całym bogactwem jego kompetencji, który swymi początkami sięga jeszcze XII wieku. Przewodniczy mu kardynał penitencjariusz, a wspierany jest bezpośrednio przez ekscelencję regenta. Prezentowana książka jest dobrym informatorem o Penitencjarii w zakreślonym tutaj okresie (1300–1517).

Cennym dodatkiem jest indeks nazwisk, który ułatwia poruszanie się wśród dużej liczby postaci, i to z tak odległych czasów. Niestety, nie jest on dokładny. Brakuje bowiem wielu wskazań stron, na których występują dane postaci. Przy niektórych zabrakło skrótu „S”, wskazującego, iż chodzi o osobę kanonizowaną, np. Katarzyna ze Sieny (s. 290), Jan Kasjan (s. 292), Tomasz z Akwinu (s. 296). Niektóre postacie pominięto, np. Małgorzatę von Meerbecke (s. 95).

Warto podkreślić dużą wartość przypisów, które często są ważnymi dopowiedzeniami i komentarzami. Cenne są także przywołane w oryginale liczne teksty źródłowe. Ciekawym dodatkiem jest reprint części *De Sacramento penitentiae* Alberta Castellaniego prezentowany przez Manlia Sodiego (s. 210–257). Doświadczenie obcowania z oryginałem ważnego opracowania jest rzadkością w przypadku akt sympozjalnych.

Lektura zbioru akt rzymskiego sympozjum pozwala sformułować trzy bardzo ogólne stwierdzenia: 1. Pokuta pozostaje zawsze aktualna jako szczególny sposób osobowego nawrócenia i pojednania; 2. Konieczna jest ciągła osobowa postawa pokutna; 3. Na przestrzeni dziejów nieustannie obecna jest idea reformy i przemiany, jako stały i konkretny styl życia oraz postępowania, także w trudnych okolicznościach i sytuacjach (por. s. 288). Zawsze chodzi tutaj zarówno o sakrament pokuty i pojednania, jak i samego ducha pokutnego, który powinien być jednym ze znamion autentyczności chrześcijańskiego życia.

Prezentowane akta wskazują, jak niezbędne są pogłębione studia historyczne, prawnicze, teologiczne i pastoralne wokół sakramentu pokuty i pojednania oraz instytucji, która gwarantuje jego poprawne administrowanie, a więc Penitencjarii Apostolskiej. Wszystko to może pomóc lepiej rozeznaczyć znaczenie pedagogiczne tego sakramentu oraz jego twórcze odniesienie do życia ludzi wiary. Zwłaszcza – jak uczy św. Jan Paweł II – że „Kościół żyje swoim autentycznym życiem, kiedy wyznaje

i głosi miłosierdzie – najwspanialszy przymiot Stwórcy i Odkupiciela – i kiedy ludzi przybliża do Zbawicielowych źródeł miłosierdzia, których jest dysponentem i szafarzem” (*Dives in misericordia*, nr 13).

bp Andrzej F. Dziuba